

ศิลปกรรมบำบัดรำลึก

ไพฑูริย์ สมุทรสินธุ์*

ในหนังสือ ศิลปกรรมบำบัด โดยเลิศศิริ บวรกิตติ^(๑) อ้างถึง อัมพร ปราบกริ เป็นผู้หนึ่งในกลุ่มผู้บุกเบิกศิลปกรรมบำบัดในประเทศไทย ซึ่งมีบทความเรื่อง "กลุ่มภาพสะท้อน"^(๒) ลงพิมพ์อยู่ในวารสารจิตวิทยาคลินิก ฉบับปีที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๒๐ หน้า ๓๗-๔๓. ผู้เขียนเชื่อว่าบทความเรื่องนี้ น่าจะเป็นสิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมบำบัดในประเทศไทย (๓๓ ปีมาแล้ว) ซึ่งหาอ่านยากในปัจจุบัน จึงขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์บทความ คัดลอกบทความมาให้ผู้สนใจได้อ่านกัน.

หลังจากที่ได้อ่านบทความเรื่องนี้ ซึ่งมีเนื้อความบางส่วนพูดอย่างชัดเจนถึงสิ่งที่เป็นตัวสะท้อนถึงจิตใจสำนึกหรือไร้สำนึกที่บุคคลส่วนใหญ่ไม่อาจแสดงออกทางคำพูดได้ ผู้เขียนจึงเชื่อ

ว่าบทความของอัมพร ปราบกริ (ปัจจุบันชื่อ อัมพร รัตนวิทย์) ที่นำมาลงพิมพ์ซ้ำในครั้งนี้น่าจะเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ทางวิชาการที่มีคุณค่ายิ่ง (ดูคำแนะนำความแนบในหน้าถัดไป).

อันที่จริงแล้ว ที่โรงพยาบาลศรีธัญญามีนักจิตวิทยาอาวุโสที่สนใจศิลปกรรมบำบัดหลายท่านสมควรได้รับเกียรติเป็นผู้นำด้านศิลปกรรมบำบัดของประเทศไทยด้วย.

เอกสารอ้างอิง

๑. เลิศศิริ บวรกิตติ. ศิลปกรรมบำบัดสังเขป. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรุงเทพเวชสาร; ๒๕๕๑.
๒. อัมพร ปราบกริ. กลุ่มภาพสะท้อน. วารสารจิตวิทยาคลินิก ๒๕๒๐;๘: ๓๗-๔๓.

*โรงพยาบาลศรีธัญญา กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข

กลุ่มภาพสะท้อน*

อัมพร ปรามกรี*

คำจำกัดความ

มีความหมายถึง “ภาพที่สะท้อนออกมาจากความรู้สึกนึกคิด” ของคนไข้ เรา
เข้าใจปัญหาต่างๆ ผ่านการวาดรูปเป็นวิธีการที่เรียกสะท้อนหรือ project ผู้รายงานใช้วิธีการ
ของกลุ่มนี้เป็น projective materials ทั้งในด้านวินิจฉัยและการรักษา

ที่มาของคำ กลุ่มภาพสะท้อน ใช้แพร่หลายใน ร.พ. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เนื่องจาก
มีการทดลองกันในที่ประชุมกลุ่มผู้รักษาว่า น่าจะมีคำภาษาไทย ที่ใช้เป็นกลางสื่อสารกันเข้าใจ
ถูกต้องตามความหมายเดิม สำหรับแขกผู้มาติดต่อหรือคนไข้ แม้แต่เจ้าหน้าที่ของ ร.พ. เอง
ได้ยินได้เห็นแล้วเข้าใจจะแจ้งว่ากลุ่มนั้นคืออะไร และที่ประชุมต้องการให้ใช้ภาษาไทยกับมีความ
ประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะดำรงเอกลักษณ์ไว้ในด้านภาษา

(ฉายสไลด์ ภาพโปสเตอร์ ชื่อ กลุ่มการรักษาแบบต่างๆ และพูดถึงกลุ่มต่าง ๆ
ย่อ ๆ ดังนี้)

๑. กลุ่มภาพสะท้อน Projective group คือกลุ่มภาพวาดที่สะท้อนออกมาจาก
ความรู้สึกนึกคิดของผู้วาด ซึ่งจะเสนอรายละเอียดต่อไป

๒. กลุ่มชุมชนบำบัด Therapeutic Community หรือกลุ่ม TC คนไข้ทุกคนเข้า
กลุ่มนั่งชุมนุมกันเพื่อบำบัดความทุกข์ยากที่เกิดขึ้นในศึก ความขัดข้องต่าง ๆ

๓. กลุ่มแก้ปัญหา Social Problem Solving อันนี้ทำโดยนักสังคมสงเคราะห์
เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยกลุ่ม อันเป็นปัญหาเฉพาะราย

* บรรยายในที่ประชุมวิชาการสมาคมนักจิตวิทยาคลินิกไทย ๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๐

** นักจิตวิทยา ร.พ. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรุงเทพมหานคร

๔. กลุ่มสนทนาการในร่ม กลางแจ้ง, ทีกต่าง ๆ Recreation รวมเอาทั้งบันเทิงต่าง ๆ, กีฬากลางแจ้ง, กีฬาในร่ม, กลุ่มท่ายปัญหา, เบิกใจไว้ในนี้

๕. กลุ่มอาชีพบำบัด Occupational therapy หรือ OT ให้คนไข้ได้ฝึกงานอาชีพต่าง ๆ ใช้งานเป็นการรักษา

๖. กลุ่มประชุมปรึกษา Patient-Staff Meeting ทั้งคนไข้และ staff มาประชุมปรึกษากันเล่าเรื่องที่เกิดมาแต่ละกลุ่ม ปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดสัปดาห์ที่ผ่านมา ข้อเสนอแนะและการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ

อันนี้เฉพาะกลุ่มที่ทำในราชสาทิศเท่านั้น นอกเหนือออกไปจากนี้ ที่แพร่หลายก็มีกลุ่มเบิกใจ, กลุ่มท่ายปัญหา, กลุ่มตามใจชอบ กลุ่มกิจกรรมบำบัดของโรงพยาบาลกลางวัน

ต่อไปนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการวาดภาพและความเป็นมาของกลุ่มภาพสะท้อน Robert C. Burns and S. Harvard Kaufman เมื่อ ๑๙๗๐ กล่าวว่า กระบวนการวาดภาพที่ให้วาดเป็นการเคลื่อนไหว Kinetic (action) พบว่าได้ information จากภาพมากกว่าที่ได้จากภาพไม่เคลื่อนไหว (akinetik) ที่เคยปฏิบัติกันมา

การวาดรูปในแบบต่าง ๆ หลายวัตถุประสงค์

Harris : 1963 กล่าวว่า การวาดรูปมีเรื่องของวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีผลต่อรูปวาดเหมือนกัน

Florence Goodenough 1926 พิมพ์เรื่อง Measurement of Intelligence by drawings โดยให้เด็กวาดรูปคน (Draw a Person) และรูปที่วาด Score ออกมาเป็นอายุสมอง โดยรวมคะแนนจากส่วนต่างๆ ของรูป เช่น ศีรษะ, แขน, เท้า, นิ้ว, ฯ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง

Buck, 1948 ได้ใช้เทคนิคในการวาดรูปแบบ House-tree-Person โดยให้คนวาดเป็นรูปบ้าน คนและต้นไม้ และแปลผลจากรูปนั้น โดย Buck รู้สึกว่า test นี้ ช่วยให้นักจิตวิทยาทราบ information ต่างๆมากมายที่เกี่ยวข้องกัน sensitivity, maturity, flexibility และ degree ของ personality integration จากการที่วิเคราะห์ภาพบ้านและต้นไม้ทำให้ทราบการเจริญเติบโต (ต้นไม้) และความรู้สึกต่อสิ่งแวดล้อม (บ้าน) ของคนไข้ซึ่ง HTP นี้เป็นอันหนึ่งที่ใช้เป็น Psychological projective test.

วารสารจิตวิทยาคลินิก
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐

๓๕

Keren Machover, 1949 ได้พิมพ์ “Personality projective in the Drawing of the Human Figure” อภิปรายถึงส่วนที่เกี่ยวข้องกับ Psychopathology ในภาพวาด การวิเคราะห์ภาพวาดแสดงถึงสิ่งที่มีอยู่ภายในได้หลายอย่าง ซึ่งต้องอาศัยความรู้ ความชำนาญ ด้านการทดสอบทางจิตวิทยาอย่างมาก การสังเกตการใช้เงา เพื่อผ้ามีกระดุม, กอ ยาว การแสดงออกของสีหน้า การขีดฆ่าลบออก เน้นส่วนที่วาด ความสะอาด ลำดับก่อนหลัง แรงกดเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่พบบ่อยเป็นลักษณะอันหนึ่งของการวาดภาพ ซึ่งมีความหมายทั้งสัน Hulse, (1951) ได้อธิบายถึง conflict บางค้ำที่แสดงออกในการวาดรูปครอบครัว (Draw a Family) DAF.

Burns & Kaufman (1970) กล่าวว่า การให้วาดภาพเคลื่อนไหวนั้นพบว่า ทำให้เข้าใจ psychopathology ของผู้วาดได้ valid กว่าภาพไม่เคลื่อนไหว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในครอบครัว วิธีการ KFD หรือ Kinetic Family Drawing คือการให้ Subject วาดรูป คน ในครอบครัวทุกคน กำลังทำอะไรกันสักอย่าง Burns&Kaufman ได้ศึกษาเปรียบเทียบคนใช้ หลายรายจากการให้วาดรูปแบบ DAP, HTP, DAF และ KFD สรุปว่า ๓ อย่างแรกเป็นวิธีการ ที่ช่วยให้เราเข้าใจบางอย่างในตัว subject และ KFD ทำให้เราเข้าใจเขามากยิ่งขึ้น เนื่องจาก อันหลังเน้นเรื่อง movement หรือ action มากกว่าพวกเราซึ่งไม่มีการเคลื่อนไหวหรือที่เรียก inert figure

วิธีการของกลุ่มภาพสะท้อน

กระดาษสีขาว หรือสีอะไรก็ได้ (ที่เบิกได้) ขนาด ๓๑” + ๔๒” ตามแบบกระดาษ มาตรฐาน ไปติดข้างฝาหรือบนกระดานถ้าสูงพอประมาณ

- สีที่ใช้ สีแมจิก, หรือสีเทียน ทุกสี ให้คนใช้ได้มีโอกาสเลือกใช้ตามใจชอบ
- เวลาที่ใช้ ๑ ชั่วโมงเต็ม ที่ ร.พ. สมเด็จพระยาเลอเกอวันจันทร์ เวลา ๑๐.๐๐ น. ๑๑.๐๐ น.

- คำสั่งให้คนใช้ช่วยกันวาดรูปที่กำหนดให้ (ตามที่ได้เสนอไว้เมื่อชั่วโมงที่แล้ว) ลงในกระดาษแผ่นนี้ (ใครจะวาดก่อนหลังและใช้สีได้ตามใจชอบ) เสร็จแล้วเราจะมีการวิจารณ์ กัน ก่อนจบจะมีการเสนอแนะในการวาดครั้งต่อไป

- สมาชิกใช้ทุกคนในศึก ประมาณ ๑๐-๑๔ คน
- การดำเนินกลุ่ม (จะมีสไลด์ที่หลัง)

๑. หัวหน้ากลุ่ม (คนใช้) ชักชวนคนที่เข้ากลุ่ม โดยเฉพาะสำหรับคนที่ กระตุนยากไม่ค่อยอยากเข้ากลุ่ม มาเข้ากลุ่มตามเวลาดำหนดไว้ (๑๐.๐๐-๑๑.๐๐ น.)
๒. รายงานตัวทุกคนต่อกลุ่ม สำหรับรายใหม่แจ้งให้กลุ่มทราบด้วยว่า มา ร.พ. ด้วยสาเหตุใด ผู้เข้ากลุ่มรวมทั้งเจ้าหน้าที่ทั้งหมดรายงานแนะนำตัวให้กลุ่มทราบด้วย
๓. คนใช้เริ่มวาดภาพทีละคน จนครบทุกคนแล้วในรายที่ไม่ยอมวาด ด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ดี กลุ่มจะกระตุ้นให้วาด และขอร้องให้ ให้ความร่วมมือทุกคน
๔. บรรยาย ให้เจ้าของภาพรายงานให้กลุ่มฟังว่า ตนเองวาดเป็นรูปอะไร และให้เหตุผลประกอบภาพ
๕. วิจาร์ณ คนใช้ทุกคนช่วยกันวิจารณ์ว่า มีอะไรในภาพเด่น เหมาะสม และแปลกออกไป ดี หรือไม่ดีอย่างไร และเห็นควรแก้ไขอย่างไร
๖. นักจิตวิทยากล่าวสรุป และขอให้คนใช้เสนอแนะภาพที่จะวาดครั้งต่อไป
๗. ภาพครั้งต่อไป อยู่ในหัวข้อที่กลุ่มได้ตกลงกันไว้ในกลุ่มประชุมปรึกษา ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นชุมชน มีการเคลื่อนไหวเป็นภาพชีวิตไทย ๆ มักมีการเสนอ (จากคนใช้) หลาย ๆ หัวข้อและจะตกลงด้วยการโหวตเสียง ภาพที่ถูกเสนอขึ้นมา จะบรรยาย กำหนดรายละเอียดให้กลุ่มทราบเสียก่อน เพื่อเป็นการเตรียมตัวไว้คราวต่อไป
๘. นำเสนอในกลุ่มประชุมปรึกษา หัวหน้ากลุ่ม (คนใช้) สรุปถึงบรรยากาศและรายงานสิ่งที่ได้จากกลุ่มภาพสะท้อน (ซึ่งมีภาพติดไว้เป็น back ground) ให้ที่ประชุมทราบเพื่อการวิจารณ์

ผลที่ได้จากกลุ่มภาพสะท้อน

๑. คนใช้ได้แสดงออก ธรรมชาติแล้วลักษณะคนใช้จิตเภทมักจะเก็บตัวไม่แสดงออก กิดคนเดียว การเข้ากลุ่มทำให้คนใช้ได้มีโอกาสแสดงออกด้วยการวาด
๒. ผลผลิตที่ได้เป็นสิ่งภูมิใจสำหรับคนใช้
๓. นอกจากการวาดแล้ว ส่วนหนึ่งเป็นการบรรยายภาพที่วาดและการวิจารณ์ ตลอดจนเสนอความคิดเห็น ทำให้คนใช้ได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องความกิดที่ออกนอกเรื่องราวที่กำหนดขึ้น กลุ่มช่วยกันคิดชมให้อยู่ในลู่ทางที่ควรจะเป็นมากขึ้น
๔. ช่วยให้เห็นรู้จักตัวเองดีขึ้น ในด้าน insight รู้ตัวว่าอันนั้นแปลกไปจากปกติ มีการปรับปรุงตนเองต่อไปทั้งจากภาพและการวิจารณ์ในกลุ่ม

วารสารจิตวิทยาคลินิก
ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๓

๔๑

๕. ความคิดเห็นและผลงานของคนไข้ได้มีโอกาสนำเข้าสู่ที่ประชุมปรึกษา โดยคนไข้เองทำให้คนไข้รู้สึกมีส่วนร่วมสำคัญในกลุ่ม
๖. คนไข้ได้ย้อนคิดถึงความเป็นจริงในสังคมที่เขามีประสบการณ์มาจากภาพที่เขาวาด เช่น การชกมวย, ประเพณีขึ้นปีใหม่, การแข่งเรือออกพรรษา, การตักบาตรเทโว ฯลฯ รวมถึงส่วนของวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ไทย แทรกไว้ด้วย
๗. เกิดความสัมพันธ์ในกลุ่ม มี interaction ระหว่างกัน การวิจารณ์ภาพในกลุ่ม ทำให้ทราบแนวความคิด เห็นด้วยหรือไม่ของแต่ละราย
๘. สัมพันธภาพระหว่างผู้รักษากับคนไข้และเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นสมาชิกเข้ากลุ่ม ดีขึ้นเนื่องจากได้พบปะแสดงความคิดเห็นด้วยกัน
๙. สำหรับนักจิตวิทยาเอง มีประโยชน์หลายทาง อันหนึ่งทำให้เรารู้จักคนไข้ และแปลผลจากพฤติกรรมที่แสดงออกและผลงานที่ได้จากการวาดภาพ ก่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ทราบ progress ของเขามีผลในการรักษา
๑๐. อีกประการหนึ่ง นักจิตวิทยาได้มีส่วนร่วมในการรักษา โดยรวบรวมผลทั้งหมดทั้งกระบวนการ เสนอในกลุ่มประชุมปรึกษาช่วยเหลือคนไข้ต่อไป

การวิจารณ์

ข้อดี

การปฏิบัติงานจิตวิทยาคลินิกใน ร.พ. จิตเวช โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคนไข้ที่ค่อนข้างมีอาการทางจิตเวชชัดเจน และเรื้อรังนั้น มีความยากลำบากไม่น้อย ในการรักษา การ approach โดยการชักชวนและมีสิ่งที่เป็นสื่อให้ได้สะท้อนสิ่งที่มีอยู่ออกมา การประยุกต์วิธีการทำกลุ่มนี้ทำให้งานมีวิเศษยิ่งขึ้น ได้เกี่ยวข้องกับคนไข้ใกล้ชิดและได้ผลประโยชน์ที่เกี่ยวหลายข้อ โดยสภาพนักจิตวิทยามีโอกาสรู้จักคนไข้เป็นรายบุคคลมาก่อน คนไข้มีศรัทธามาแล้ว เมื่อมาพบกันอีกในกลุ่มทำให้สนิทสนมยิ่งขึ้น คนไข้กล้าที่จะแสดงออก การดำเนินกลุ่มมีโอกาสที่จะดำเนินไปได้ดี

– สภาพกลุ่มที่มีจุดประสงค์แน่นอน เช่น เกี่ยวกับลักษณะไทย ๆ หรือ สิ่งที่เป็นชุมชน ทำให้คนไข้ ย้อนไปนึกถึง สภาพที่เป็นจริงในชีวิตจริงทำอะไรบ้าง รื้อฟื้นความหลัง เช่น ภาพการชกมวยไทย, พิธีเข้าพรรษา, การแข่งเรือออกพรรษา, การฉลองปีใหม่แบบไทย,

๔๒

วารสารจิตวิทยาคลินิก
ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๐

ได้แทรกสิ่งที่เป็นเรื่องของวัฒนธรรมไทย ๆ เข้าไว้ด้วย นอกจากจะสนุก แล้วยังได้ความรู้สึกของสังคม วัฒนธรรมไทยอีกด้วย

– ความเป็นโรค คนไข้ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนเสนอแนะ ความคิดที่บิดเบือน (distortion) ก็มีโอกาที่จะกลับเข้าสู่สภาพปกติ โดยใช้กลุ่มช่วย เท่ากับเป็นการรักษาโดยวิธีธรรมชาติ

– สัมพันธภาพ ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ผู้รักษาและผู้สังเกตการณ์ ได้พบปะสัมพันธ์กันมากขึ้น มีผลไม่โดยทางตรงก็โดยทางอ้อมต่อการรักษา

– นักจิตวิทยา สนุกที่จะทำกลุ่มภาพสะท้อนนี้ ความตั้งใจที่จะช่วยเหลือคนไข้ บุคลิกภาพที่คนไข้เห็นท่าทีที่มีต่อเขา มีส่วนทำให้การรักษามีผล

ข้อเสีย

เท่าที่มีประสบการณ์ คนไข้คนไทยทั่วไป ส่วนหนึ่งไม่ชอบวาดรูปและเห็นว่าไร้ประโยชน์ ตอนแรกกลุ่มต้องช่วยกระตุ้น คนที่เริ่มเข้ากลุ่มใหม่ๆ ไม่ค่อยแสดงออกมักจะ insecure กลัววาดไม่สวย ต้องชี้แจงให้เข้าใจว่ามีจุดประสงค์อย่างไร อันนี้สมาชิกในกลุ่มช่วยได้มาก ถึงแม้จะช้าไปบ้าง

คุณภาพของภาพที่วาด ต้องทิ้งขีดจำกัดความพอใจไว้พอสมควร ไม่ควรตั้งไว้สูงเกินไป นักจิตวิทยาที่เลี้ยงผลเสียย่อมผิดหวังจากกลุ่มนี้

– ฉายสไลด์ และบรรยายภาพแต่ละภาพที่คนไข้วาดอย่างละเอียด จำนวน ๒๕ ภาพ

สรุป

เป็นการรายงาน กลุ่มภาพสะท้อนที่ศิริราชสาขาที่ ๕ ร.พ. สมเด็จพระเจ้าพระยา ราชงานวิฑูรย์ ผลที่ได้และการวิจารณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้ปฏิบัติไปแล้วและใคร่ขอให้ที่ประชุมอภิปราย เสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กับขอเชิญชวนให้ท่านผู้สนใจนำไปทดลองใช้ อันจะเกิดประโยชน์กับคนไข้จิตเวชของเรา

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณนายแพทย์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลที่อนุเมตตาให้นำเรื่องนี้มารายงานสู่ที่ประชุม นายแพทย์สมโภชน์ สุวรรณนา หัวหน้างานจิตเวชชาย ให้คำปรึกษา แนะนำ สนับสนุนเรื่องนี้ คุณจุลลณี สุวรรณ-เอกสิทธิ์ ร่วมมือในการจัดทำ สไลด์ ตลอดจนสมาชิกกลุ่มภาพสะท้อนทุกคน ที่มีส่วนในการทำให้รายงานครั้งนี้สำเร็จลงได้

วารสารจิตวิทยาคลินิก
ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๓

๔๓

บรรณานุกรม

- Goodenough, Florence L. Mental testing Johnson Reprint Corporation, First reprinting 1969 Printed in the United States of America
- Burns, Robert C. and Kaufman, S. Harvard. Kinetic Family Drawings (K-F-D) Brunner/ Mazel, Inc NY 1970
- Navratil L. The Figure-Drawing Test. Diagnostic tests, Sandoz Monographs. Lander-Heil and Pflegeanstalt Gugging, Australia. Publish in triangle 3, 317, 1958.
- Argyle Michael. The Psychology of Interpersonal Behavior Made and Printed in Great Britain, Cox & Wyman Ltd. 1972
- Harris Dale B. Children's Drawings as Measures of Intellectual Maturity, Harcourt Brace & World, Inc. U.S.A. 1963